

СТУДЕНТСКИ РАЗРАБОТКИ

БЪЛГАРСКОТО СРАВНИТЕЛНО ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ В ТРУДОВЕТЕ НА ПРОФЕСОР ИВАН ШИШМАНОВ

Имелда Димитрова Владева

Анотация: Разработката обхваща кратка биография на проф. Иван Шишманов и анализ на част от трудовете му, събрани в трети том от избраните съчинения – „Сравнителна литературна история на XVIII в.“, под редакцията на Георги Димов. Целта на текста е да разкрие представите и опита на Шишманов да събере и проследи развитието на западната литература на XVIII в. чрез критичен прочит на избрани произведения от английската, френската и немската школа на века.

Ключови думи: Шишманов, съчинения, сравнителна литературна история.

Професор Иван Шишманов е сред бележитите българи от следосвободенско време и има голям исторически и културен принос за развитието на литературознанието в България. За изграждането на образа му спомагат оставеното от него литературно наследство и личен архив – ръкописи, спомени, писма, както и оценките, отзивите и спомените на съвременниците му. Заниманията и интересите му са свързани с история, литература, етнография, социология, психология и други обществени науки. През целия си живот работи за развиване на българската култура и отварянето и към европейския свят.

Иван Шишманов е роден в богат и образован видински род в семейството на Димитър и Неделя Шишманови, с брат и сестра – Емануил и Мара. Дядото на Иван Шишманов – Емануил Шишманоглу – е известен търговец и още към 1780 г. притежава „къщи и магазини“ във Видинско и дори чрез търговски връзки – в австрийския Банат и град Темешвар. Чичовците му са образовани пътуващи търговци, участници в антигръцките църковни борби и поддържат връзките на рода със Западна Европа. Роднинските връзки на Шишманов говорят за високообразованата среда, в която израства – честата кореспонденция между него и братовчед

му Алеко Константинов също допринася за развитието му.

Възпитан е от баща си в родолюбие и уважение към българските ценности. По-късно се мести в Свищов заедно със семейството си. Известният унгарски учен Феликс Каниц забелязва таланта му в Свищов и подпомага чрез финансиране бъдещото му образование във Виена. Докато прекарва обучението си в емиграция, Шишманов не престава да се интересува от събитията в родината. Във Виена случайно се среща с Любен Каравелов. Започва да пише поезия още на 16-годишна възраст. През 1882 г. се връща в Свищов, а през 1883 г. става подначалник на отдел министерство на народното просвещение. Занимава се с преводачество и литературна критика.

Учи като студент в Йена, а през 1885 г. се прехвърля в женевския университет. В същата година се осъществява и първата среща на Шишманов с Вазов. В Женева е първото посещение на българина в къщата на проф. Драгоманов. Между Шишманов и Драгоманов възниква близост по отношение на научните разбирания и схващания. По-късно Шишманов се жени за дъщеря му – Лидия Драгоманова. За да продължи образованието си, Иван Шишманов получава разрешение да замине за Лайпциг. Там той се сближава с д-р Кръстю Кръстев. Проявява желание да напише своята дисертация върху песимизма на Шопенхауер, но надделява интересът му към психологията, физиологията и народопсихологията. В Лайпциг през 1888 г. Иван Шишманов защитава докторска дисертация.

Връща се в България, където министър Георги Живков го назначава на пост в Министерството на народното просвещение.

През 1889 г., когато заема този пост, се случва и първата му среща с Иван Вазов, за която самият Вазов разказва в сборника в чест на тридесет годишната книжовно-научна дейност на Иван Шишманов.

Голяма част от творчеството на знаменития български учен е събрано и издадено в три големи тома под редакцията на Георги Димов.

Иван Шишманов осъзнава, че в следосвобожденското време у българите все още не са развити много новопоявили се науки, чието значение в западните университети, където е получил образованието си, е много голямо. Този факт поражда предизвикателство към младия учен за развиване на теченията и в България. Той има голям принос за създаването на литературната история, социологията и приложението на психологическия метод на изследване на писмени текстове. Прозира нуждата от поява на история на литературата, която би обяснила развитието на българския народ чрез изследването на конкретни паметници – писмени или

устни. Вече проличава отчетливо и разликата с течението на романтизма, защото не се търси непременно колективното творчество на народния дух, а се засилва интересът към автора.

Отношението на Иван Шишманов към литературната история проличава много добре в откъс от писмото му към Михаил Арнаудов: „Аз мисля да чета по-нататък нещо като една философия на книжнината. То ще бъде една коренна преработка и допълнение на едновременно ми „Увод в литературната история“. Това е моята мечта занаят. Възтъжествуването на една философска литературна история.“ (Димов: 1893).

Шишманов успява да осъществи тази своя мечта и резултатът е публикуван в третия том от съчиненията му. Той обхваща история на английската литература на XVIII в. – поезия, роман и драма; история на френската литература за същия период – литература на Просвещението; история на немската литература – Лесинг, Хердер, Гьоте и др.

За определянето на термина „литературна история“ се позовава на Бейкн и неговата класификация за трите вида история: свещена или черковна история, гражданска история, история на книжнината и изкуствата. Шишманов засяга и обективността на литературната критика и настоява да се използват книгите-образци за литературната епоха.

Шишманов обръща голямо внимание и на образователния фактор. Обект на вниманието му стават факторите, които предизвикват еволюциите в литературата. Това обяснява и необходимостта от литературна критика и история на литературата. Прегледът на еволюцията на европейската литература дава на Шишманов основание задълбочено да проследи възгледите на Бейкн, Монтескьо, Волтер и Тен. Изказва тезата, че литературното произведение дава най-доброто понятие за неговия автор и средата му.

Професор Иван Шишманов е известен и като първия университетски преподавател по западноевропейска литература в България и създател на българското литературознание. За да бъде направен анализ на заниманията на Шишманов със западноевропейската литература, на първо място трябва да бъдат посочени произведенията му върху нея, преводи на западни текстове, както и преподавателските курсове като този на Михаил Арнаудов върху литературата на Ренесанса.

За работата си в областта на западноевропейската литература Шишманов получава признанието на създател на българското сравнително литературознание. Проблемът за Иван Шишманов и западноевропейската литература може да се разглежда в две перспективи: заниманията му със сравнителната литературна и общокултурна история с постиженията на това проучване и дейността на учителя и преподавателя.

Ученият изразява мнението, че сравнителната литературна история не се задоволява да покаже само как известен литературен сюжет е възникнал и по какви пътища се е разпространил, но се стареа да открие литературните течения и да покаже как те са се развили и за какъв тип литература са станали предпоставка.

Опитният учен започва още в увода си с разглеждането на разликите в ситуацията на Европа през XVII в. и XVIII в. Абсолютната монархия отстъпва на народовластието в епохата на френската революция. Лозунгът на времето – „свобода, равенство, братство“ – определя настроенията на века и дава отражения в литературните традиции на западноевропейските общества. Философията на века се състои в известната мисъл на англичанина Джон Лок, че човекът е *tabula rasa* – „чиста дъска“ и придобива знанията си по пътя на опита.

Трети том от събраните съчинения на проф. Шишманов се състои от три раздела, които включват развитието на литературата, жанровите особености и най-характерните автори и произведения на Англия, Франция и Германия през XVIII в. Структурата на изграждане се състои от описание на литературното течение или жанр, кратка биография на избрания от Шишманов автор и анализ на части от негови произведения. Чрез този подход Шишманов успява да даде на читателя завършен вид на представата за развитието на литературата.

Първият дял включва история на английската литература и на жанровете: поезия (лирика), роман (епос) и драма (комедия/трагедия).

Сред представителите на поезията са разгледани Александър Поп, Робърт Бърнс и др. От произведенията на Александър Поп е разгледан неговият „Опит върху човека“ (*Essey on Man*). В четирите поетически писма или песни на своя „Опит“ Поп излага учението на Джон Лок. Според критическия анализ на Шишманов това е заслуга към един от най-мощните двигатели на цивилизацията. Целта му е да обясни произхода на злото. И Поп стига до заключението, че светът е такъв, какъвто е, е все пак прекрасен и не може да бъде по-добър. Подходът е чисто рационалистичен.

Когато разглежда английския роман на XVIII век, ученият избира за представителни литературните произведения на Д. Дефо, Джонатан Суифт, Оливър Голдсмит и др. Отново е използван старият изпитан начин на изследване – кратка биографична справка за писателя, роден в семейство на дребни земевладелци, записан да учи теология от родителите си. Рано Дефо открива, че това занимание не е подходящо за неговия дух и става търговец. Предприема няколко морски пътувания с търговски цели до Германия, Франция, Испания. По-

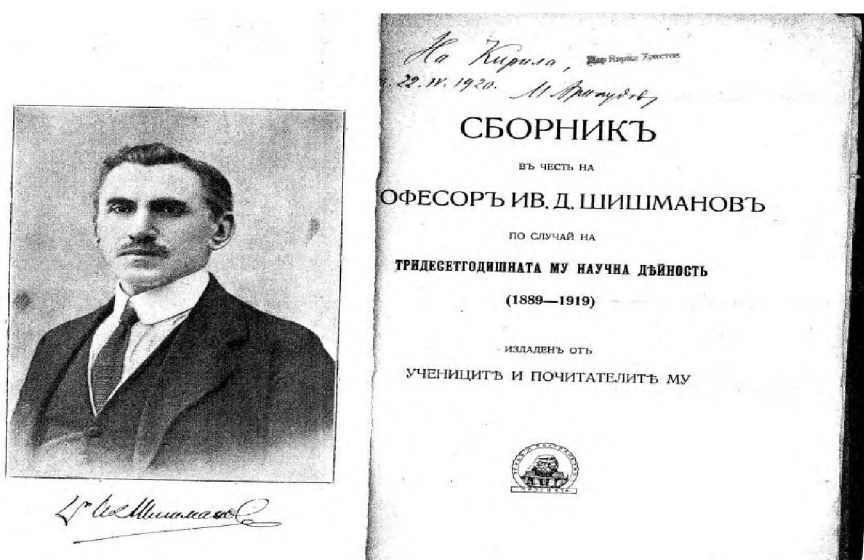
късно се установява в Лондон, където пише известния си роман – „Робинзон Крузо“. Интересен факт за автора е, че той дава първата теория на английските частни банки. Шишманов, верен на изследователския си подход, подробно обяснява развитието на приключенския роман и произходът му от испанския пикаресков роман. Образът на главния герой пък е на един обикновен авантюрист, в чиято история се намира историята на човешката цивилизация от нейните начала до най-съвършените ѝ социални форми.

Сред обясненията на английската драма най-важно място заема т.н. глава: „Възкресението на Шекспир“. Образът на Шекспир е реабилитиран от английската буржоазия на XVIII в. Изиграването на неговите пиеси като „Крал Лир“, „Отело“, „Макбет“ от знаменития актьор Дейвид Граик убеждава англичаните, че няма нужда да подражават на французите, щом като сами имат „такъв велик гений“ като Шекспир.

Следващата част от изследването на професор Шишманов обхваща развитието на френската литературна мисъл, представена чрез писатели като Волтер, Монтескьо, Дидро, Русо, Мирабо и др. Ясно е проследена линията на преминаване на философията на Лок във френската литература и повлияването на Волтер и Монтескьо от английските учени и писатели като Нютон, Шекспир и Джон Лок. Също както в Англия, така и във Франция възниква нов литературен род – този на журналистиката.

Волтер е типичен представител на френската буржоазия на XVIII в. с всичките нейни добродетели и пороци и представител на мисълта на своята епоха. Литературните трудове на Волтер могат да бъдат разделени на няколко групи, според Шишманов: философия и религия, научни съчинения, исторически трудове, проза и поезия и кореспонденция. След изследването на живота и творбите на Волтер Иван Шишманов заключава, че сякаш се извършва една голяма диференциация между обществената роля на поета-писател и неговата художествена мисия. При всички положения обаче Волтер остава и социален реформатор, който интегрира литературните методи с тези на социално развитото френско общество като отражение на просвещението във Франция.

На същия класификационен принцип е разгледано и развитието на немската литература на XVIII в. – Годшелд, Лесинг, Хердер, Гьоте.

Делото на големия български учен проф. Иван Шишманов дава началото на много модерни науки, навлезли в българското образование. Продължението на този титаничен труд има голямо значение за развитието на българската култура и литература и самосъзнанието в европейските земи.

Шишманов води лекции по всеобща история на литературата и история на културата от 1889 г. Занимава се до края на живота си с тази проблематика като става и ръководител на катедра по сравнителна литературна история от 1911 – 1918 г.

Библиография:

Дафинов 2001: Дафинов, Здравко. Първостроителят на българската култура. Издателска къща „Родина“, София, 2001.

Димов 1983: Димов, Георги (ред.). Иван Д. Шишманов, д-р Кръстев, Боян Пенев. В спомените на съвременниците си. Изд. „Български писател“, София, 1983.

Димов 1988: Димов, Георги. Иван Шишманов – строител на българската национална наука и култура. изд. „Наука и изкуство“, София, 1988.

Димов 1966: Димов, Георги. (ред) Избрани съчинения, том II, изд. на БАН, София, 1966.

Димов 1968.: Димов, Георги. Из историята на българската литературна критика. Изд. „Наука и изкуство“, София, 1968.

Дроснева 2007: Дроснева, Е. Времена, пространства, хора: Иван Шишман, Петър Ников и Иван Шишманов. – В: сп. „Богословска мисъл“, София, 2007.

Йорданова-Панчева 2012: Йорданова-Панчева, Юлия. Възгледите на проф. д-р Иван Шишманов за литературното образование. Презентация.

http://juliajordan.files.wordpress.com/2012/06/julia_shishmanov.pps (посетен 09.10. 2012).

Шишманови четения 2005: Иван Д. Шишманов – форумът. Шишманови четения, кн.1, София, 2005г.

Сборник 1919: Сборникъ въ честь на професоръ Ив. Д. Шишмановъ по случай на тридесетгодишната му научна дѣйност (1889-1919г.), издаден отъ ученицитѣ и почитателитѣ му. Просвета, 1919.

Информация за автора:

Имелда Димитрова Владева – студент, специалност история (IV курс)

Софийски университет „Свети Климент Охридски”

E-mail: imelda_vladeva@abv.bg

<http://imeldavladeva.ucoz.org/>